

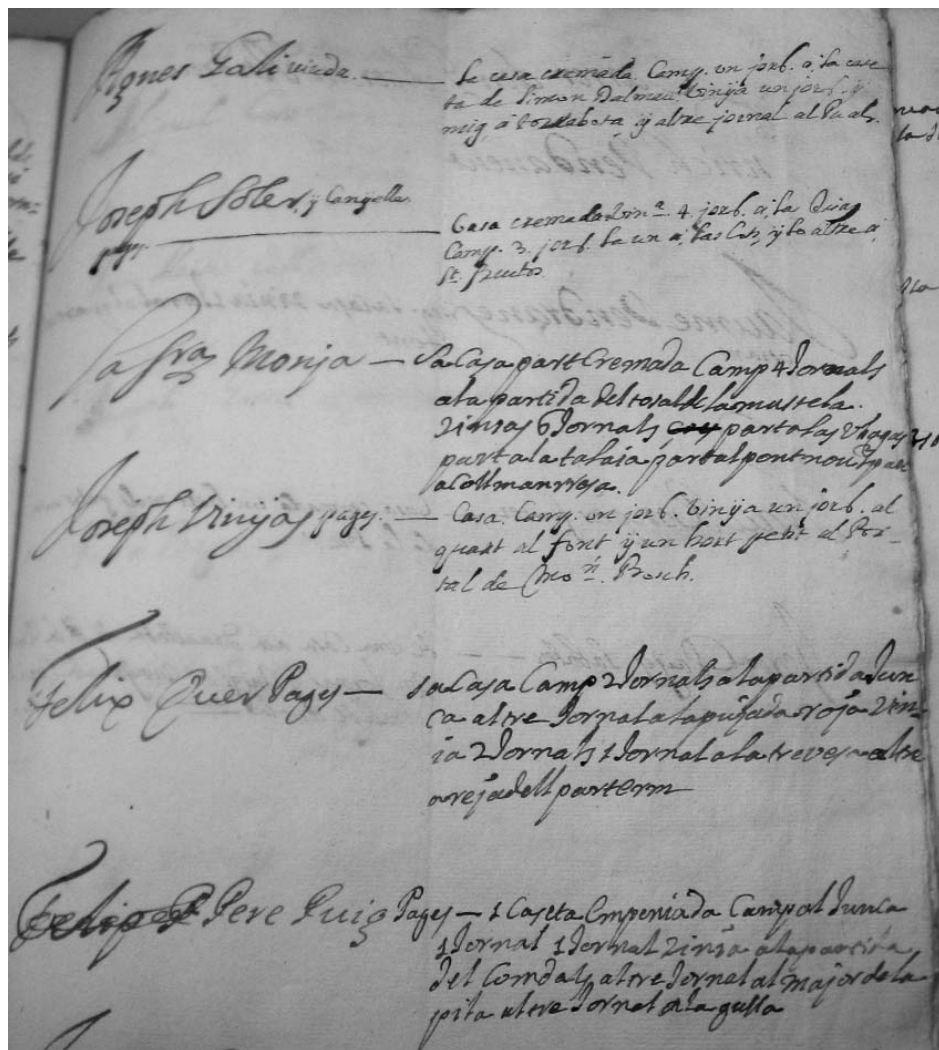
Després del Tractat d'Utrecht (11 d'abril del 1713), en el qual les tropes aliades es retiraven del conflicte successori a Catalunya i reconeixien Felip V com a rei, la invasió borbònica de Catalunya va avançar ràpidament. Començà l'evacuació dels exèrcits imperials (alemanys, austríacs, britànics, holandesos, italians i portuguesos), i restaren només defensant la Catalunya austriacista soldats reglats, fusellers i sometents catalans, ajudats per alguns combatents estrangers que es quedaren per continuar defensant la causa dels catalans. Creient-se imminent la derrota total dels catalans, foren molts els pobles i viles de Catalunya que acceptaren la submissió a Felip V. Aprofitant l'evacuació de les tropes imperials, el Duque de Pòpuli, que havia estat nomenat capità general i comandant general dels exèrcits borbònics, preparava l'ofensiva final contra Catalunya amb un exèrcit francoespanyol de 43 batallons d'infanteria i 52 esquadrons de cavalleria, que s'havien de concentrar a les fronteres d'Aragó i de València abans de començar l'atac final.¹ Aquest exèrcit del Duque de Pòpuli estava integrat per uns 25.000 soldats espanyols i uns 7.000 soldats francesos.

[illegible]

Mar. Des de Barcelona s'havien reclutat per a aquesta expedició uns 400 soldats de cavalleria i entre 200 i 300 fusellers, als quals s'afegiren més tard els regiments d'Ermengol Amill i de Manuel Moliner i Rau, a Maçanes, i el del Marquès del Poal, a Terrassa. L'expedició travessà el Vallès Oriental, s'apropà a Vic sense èxit, travessà el Ripollès, la Cerdanya, l'Alt Urgell i el Pallars, i s'aturà a Cardona, on algunes tropes es quedaren per lluitar a l'interior de Catalunya sota les ordres del Marquès del Poal.

ferits per l'explosió de la pólvora que hi havia a l'interior d'algunes cases, motiu pel qual van haver de ser rentats amb aigües i embenats amb paper d'estraça a l'hospital.⁵ En total, sembla ser que es van cremar 522 cases, la meitat de la ciutat. L'incendi va prendre tanta força que el cos de tropes que es trobava format a la plaça es va veure obligat a sortir de la ciutat. L'incendi va deixar ensorrada la Plaça Major, el carrer de Sant Miquel, el carrer de Sobrerroca, el raval de Sant Andreu, el carrer de Santa Llúcia i l'església del Carme, i el mateix dia va enviar el comandant al camp 40 dels principals habitants, va fer fortificar els convents del Carme, Sant Domènec i l'església parroquial i va deixar-hi una guarnició, i Jaume de Llissach, natural de Manresa, que aleshores n'era el veguer, va formar quatre companyies de fusellers al servei del rei Felip. El mateix dia va ser incendiat també el nucli de Salelles. Els habitants van mantenir els soldats durant 14 dies i l'hospitalitat va tenir per agraïment l'incendi de la ciutat. Els manresans que s'havien retirat abans de la crema amb la crida de la Diputació, units amb sometents de les rodalies, a les nits s'amagaven dins de la mateixa ciutat entre les runes de les cases i atacaven a la guarnició borbònica.⁶

Més contemporània dels fets que la crònica de Castellví és la de la *Gazeta de Barcelona*, el diari austriacista imprès a Barcelona, que en la seva edició del dia 25 d'agost de 1713, una setmana més tard de l'incendi, ens informa que "el Enemigo antes de abandonar la Ciudad de Manresa el día 13 explicó su furioso encono, quemando la mayor parte de las casas, es a saber las de la Plaza Mayor, calles de San Miguel, de Sobrerroca, el Arrabal de San Andrés, y la calle de Santa Lucia; y estando ardiendo las casas executaron los Enemigos las mas atroces barbaridades, hasta degollar niños inocentes, con tan atroz estrago, que deve servir de cabal desengaño, a los que simuladamente han predicado su enganyosa piedad; quemaron tambien al passar el Lugar de Salellas."⁷ Continua dient que el dia 17 d'agost va tornar a Barcelona

Cases cremades en la relació dels immobles pertanyents als habitants de Manresa l'any 1720 (Carpeta 116 del Reial Cadastre de l'Arxiu Comarcal del Bages)

el destacament del tinent general José de Armendáriz "aviendo dexado en aquella Ciudad un cabal desenganyo de su furiosa ingratitud, y rabia, pagando con un atroz castigo el hospedage de 13 días, en los quales procuraron todos los habitantes, suavizar lo duro de su rigor con abundantes regalos, y rendidos obsequios, y sin otro motivo, que el de averles lisonjeado el paladar, quemaron mas de 800 casas, en ellas muchos intereses, algunas mugeres, sin que la voracidad de el fuego perdonasse a sus propios soldados se quemaron dos en una casa, y huviera sucedido lo propio a un capitán, y dos sacerdotes sino se huviesen arrojado de un balcón, ni lo más sagrado se libró de el incendio, pues quemaron la Capilla de nuestra Senyora de Monserrate, y la Iglesia de

nuestra Senyora del Carmen, quien creará de unos Católicos, que manden, y executen tales sacrilegios de orden de el Duque de Populi lo executó el Conde de Montemar, Comandante de los Incendiarios, con tales insultos, y atroces atropellamientos, que por no escandalizar los oídos de la piedad Christiana, se calla la individual relacion, de quanto allí executaron." La *Gazeta*, que quantifica l'abast de l'incendi a més de 800 cases, n'assenyala com a executor el Conde de Montemar, que al cap d'un any exacte va ser derrotat per la resistència catalana a la batalla de Talamanca, i poc temps després, el 18 de setembre de 1714, va aconseguir la capitulació del castell de Cardona de mans del seu governador, l'austriacista Manuel Desvalls i de Vergós. El

Conde de Montemar va tenir una destacadíssima trajectòria militar acabada la Guerra de Successió.⁸ La notícia continua explicant que en abandonar la ciutat de Manresa, el destacament de José de Armendáriz i del Conde de Montemar se'n va emportar com a presos a una cinquantena de persones, i entre aquestes, *"algunos eclesiásticos, atados todos con inhumanidad"*. S'alertava que poguessin fer el mateix els soldats borbònics quan abandonessin la ciutat de Mataró, ja que feia alguns dies que l'havien ocupada militarment. És interessant la reflexió que fa el setmanari austriacista després d'explicar la notícia de la crema de Manresa. Es tracta d'un text completament polític, que crida a la resistència i defensa nacional davant d'un exèrcit invasor que pretén l'extermini i la fi de la nació catalana. Les paraules que fa servir són prou inequívokes: *"pués las ideas de el Enemigo contra Cathaluña son tan crueles, que no parando en quitar las Leyes, y Privilegios, ni en quemar Lugares, ahorcar Paysanos, y talar el Pais, desea extinguir, y acabar enteramente la Nacion, y si dexa algunos, será para transferirlos a donde lloren su ruina, dexando destruidas todas las Masías, o Casas de campo, y reducido el Principado a pequeños, y unidos Lugares, y baxo una pesada sujecion; y en la comprehension de esta verdad solicita Barcelona a toda costa, precaver de esta inaudita crueldad, hasta consumir todos sus intereses, y derramar la ultima gota de sangre."*⁹ La crònica de la *Gazeta de Barcelona* és un testimoni clar de la barbàrie borbònica, de la repressió contra els catalans, i a més, reflecteix força bé la problemàtica que suposava l'ocupació borbònica de Catalunya.

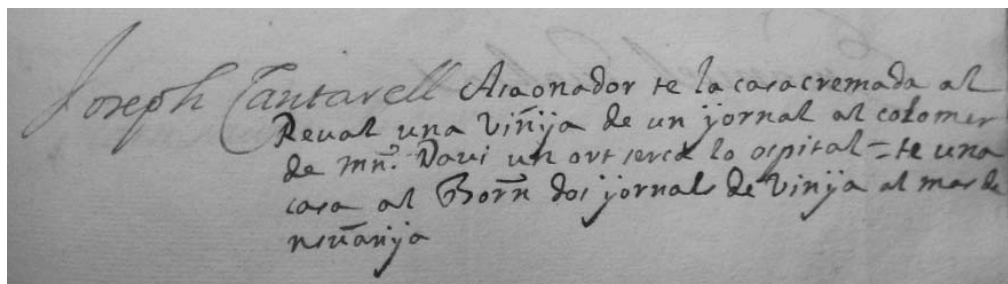
Per altra banda, la *Gazeta de Madrid*, el diari borbònic de la "capital del Reyno", ens informa en la seva edició del 22 d'agost de 1713, que *"el Destacamento que fue a Manresa, a cargo del Teniente General Don Joseph Armendariz, encontró quasi des-poblado el Lugar, donde arrasó las murallas, y se arruinaron, y saquearon algunas casas de los mas obstinados rebeldes, castigandose a otros que se*

*encontraron, y confiscando a beneficio del Rey los bienes de los ausentes, y presentes culpados."*¹⁰ Com a publicació del bàndol agressor, la *Gazeta de Madrid* no s'esmerça tant en donar detalls de la repressió sobre els manresans i els catalans en general, però queda molt clara la gran destrucció de la ciutat que va cometre el seu exèrcit i el càstig a aquells manresans favorables al rei Carles o a la causa catalana.

Per altra part, l'historiador i arxiver de la ciutat de Manresa, Joaquim Sarret i Arbós, explica en la seva *Història de Manresa*, que *"a Manresa vingueren els moderns vàndals el dia 13 d'agost (1713) cremant més de 300 cases, entre elles la Casa de la Ciutat; i fent presoners alguns ciutadans de posició, emportant-se'ls al camp de Barcelona"*.¹¹ Sarret i Arbós cita un manuscrit del mas Casajoana de Rocafort, que diu literalment *"Recor-dansa als 13 de agost fonc cremada la ciutat de Manresa casi la meitat, la cremaren tropas castellanas any 1713."* Explica també que en el llibre d'òbits de l'arxiu parroquial constaven dues dones trobades cremades en les seves pròpies cases, una tal Bòria Santoña i una Clara Llucià, partides de defunció a les quals no tenim accés avui en dia per haver desaparegut aquest llibre durant la Guerra Civil. Sarret i Arbós diu també que a conseqüència de l'incendi de la Plaça Major de l'any 1713, els mercats havien passat a la Plana de l'Om. Una deliberació de l'Ajuntament del dia 27 de setembre de 1730, deia que: *"en atenció a que la plassa major de la present ciutat està ja edificada y que avans de la crema de la ciutat en l'any 1713 se hi venian totes las verduras y fruytas y atenent tambe a lo suplicat per lo Sr. Comandant Militar sobre ser de utilitat lo dit, per la conveniencia de las tropas que estan de guarnicio en comprar las ditas verduras y fruitas prop del quartel; se ha ordenat fer un prego manant que desde avuy en avant se vengan tolas las fruitas y verduras en la plassa major bax pena de una lliura als infractores exceptuant als que la pujan vender al peu de la porta de sa casa mentres sian de cullita propia."* El regidor de-

gà Jaume de Llissach declarava *"que los motius que hi hague per a trasladar la venta de ortalisas y fruitas en la plassa del Olm foren lo haver cremat en l'any 1713 la casa de la ciutat y la plassa la qual queda desolada y esser consegüent seguir lo resolt aleshores per faltar molts vehins a la ciutat."*¹²

L'anàlisi de la declaració d'immobles de la gent de Manresa feta amb motiu de l'impost del cadastre de la ciutat de l'any 1720¹³, ens permet veure com set anys després de l'incendi encara hi havia moltes cases cremades a la ciutat de Manresa. Concretament, se'ns documenten aleshores a la ciutat de Manresa 39 cases cremades o derruïdes i 43 casalots, entenent que la major part d'aquests es refereixen també a cases afectades per l'incendi, doncs la presència de casalots s'incrementa força en les zones més afectades per l'incendi. Aquestes quantitats són molt probablement inferiors a la realitat, doncs la declaració d'immobles no és completa, ja que ens manquen els habitants de la Plaça Major i del carrer de Sobrerroca, dos dels llocs més afectats per l'incendi. Les úniques informacions que tenim d'aquests llocs són d'habitants que l'any 1720 vivien en un altre carrer i que declaraven posseir cases cremades o casalots a la Plaça Major o al carrer de Sobrerroca. Així doncs, set anys després de l'incendi podem trobar cases declarades com a cremades en els següents carrers: Raval de Sant Andreu (9), carrer de la Codinella (6), carrer de Santa Llúcia (5), carrer de Sant Miquel (5), carrer del Born (3), carrer de Sobrerroca (2), carrer del Carme (2), Davallada de la Plaça (1), carrer de Galceran Andreu (1), carrer de la Mel (1), carrer del Pedregar (1), carrer d'en Fontanet (1) i carrer de Montserrat (1). Pel que fa als edificis que figuraven com a casalots, s'ubicaven en els següents carrers: Raval de Sant Andreu (5), carrer de Sobrerroca (4), carrer de Santa Llúcia (3), carrer de Sant Miquel (3), Plaça d'en Creus (3), Raval de Valldaura (3), carrer de Talamanca (3), carrer de les Barreres (2), carrer de na Canaleta (actual carrer de la Canal) (2),

Casa cremada en la relació dels immobles pertanyents als habitants de Manresa l'any 1720 (Carpeta 116 del Reial Cadastre de l'Arxiu Comarcal del Bages)

Davallada de la Plaça (1), carrer de Vilanova (2), carrer d'en Rigolfes (actual carrer Amigant) (2), carrer de Vilanova (2), carrer d'Urgell (2), carrer de les Escodines (1), Portal de les Piques (1), carrer de n'Arbonés (1), carrer de na Bastardes (1), Portal de Lleida (1), carrer d'en Botí (1), carrer de Serarols (1) i Plaça Major (1). Aquestes dades, set anys posteriors a l'incendi, quan moltes de les cases cremades segur que ja s'havien refet, les podem complementar amb les que ens surten de l'anàlisi dels protocols notariais dels anys 1714-1719, en els quals podem veure diverses vendes de cases derruïdes o cremades, moltes d'elles tipificades com a *domus combustam sive casat* per causa belli, és a dir, cases cremades o casatots a causa de la guerra. També es poden veure diferents creacions de censals i signatures d'èpoques per poder reparar aquestes cases. Molts d'aquests documents recorden la data de l'incendi, el 13 d'agost de 1713. Com a exemple podem veure la venda que va fer Pere Màrtir Coll, manyà de Manresa, el 22 de desembre de 1714 a Grau Rongés, fuster de Manresa, de "*tota aquella casa o casatot dirruit sens sostras portas ni tauladas per causa de la Crema succeí en la present Ciutat en lo agost de 1713.*" Aquesta casa s'ubicava al carrer de Galceran Andreu.¹⁴ Una altra venda era la que feia Magdalena Pla, vídua de Francesc Pla, aromater de Manresa, el 8 d'octubre de 1716, d'una "*domus combusta sive casat, et infrascripti casalis, sive partis domus etiam Combusta die 13 mensis Augusti 1713*", és a dir, d'una casa cremada o casat i d'un casal o part de casa cremada el 13 d'agost de 1713, situades a la Plaça Major de

Manresa. La venda es fa a condició que el comprador pugui reedificar els dos casatots i fer-ne dels dos una mateixa casa, "*comforme ja ho eran antes de la Crema, que per causa de la guerra succedí en la present Ciutat en lo mes de Agost del any 1713.*"¹⁵ Consultant els protocols notariais trobem cases cremades als carrers de les Barreres, el raval de Sant Andreu, la Davallada de la Plaça, la Plaça de l'Om, la Plaça Major, el carrer de Galceran Andreu i el carrer de Serarols, entre d'altres.

Posant en comú les dades que ens ofereixen les diferents cròniques del moment, amb la declaració d'immobles del cadastre de 1720 i amb els protocols dels anys 1714-1719, podem arribar a reconstruir el mapa de l'incendi borbònic de Manresa del 13 d'agost de l'any 1713. Aquest incendi va calcinar la major part de les cases dels següents carrers: el Raval de Sant Andreu, el carrer de Santa Llúcia, el carrer de la Codinella, el carrer de Sant Miquel, el carrer de Sobrerroca, el carrer d'en Serarols, la Plaça Major, el carrer de Galceran Andreu, la Davallada de la Plaça, el carrer d'en Rigolfes, el carrer del Carme, el carrer del Pedregar, el carrer d'en Botí i el carrer de Na Canaleta, que aleshores devien representar prop de 360 cases, si tenim en compte que l'any 1.679 aquests carrers sumaven 330 cases. A aquests carrers molt afectats per l'incendi caldria afegir-hi també els carrers de Vallfonollosa, d'en Fontanet, de Na Bastardes, la Plaça d'en Creus, el Portal de les Piques, el carrer de n'Arbonés, així com també, en menor proporció, els carrers del Born, de les Barreres, de la Mel, de Montserrat, i probablement també els de Talamanca, Vilanova,

Urgell i el raval de Valldaura. Un veritable incendi que va afectar profundament la part més vella de la ciutat de Manresa i altres immobles, probablement més seleccionats, d'altres zones de la ciutat. Tenint en compte aquest abast de la gran crema de Manresa, tal com apareix documentat l'incendi a l'època, podríem donar per bo el recompte que ens ofereix el cronista Francesc de Castellví, segons el qual haurien quedat cremades unes 522 cases, que representarien prop de la meitat de la ciutat, tenint en compte que la relació que publica Magí Canyelles l'any 1.679 atribueix a Manresa 1160 cases distribuïdes en 43 carrers.¹⁶ Es tracta, sens dubte, d'un dels pitjors incendis provocats pels exèrcits invasors sobre Catalunya al llarg de la història. Un incendi que fa pensar en una clara voluntat del Duque de Pòpuli d'exemplificar la repressió, a fi d'afavorir per la via del terror la submissió pacífica dels pobles de la Catalunya central¹⁷. El Duque de Pòpuli, principal inductor d'aquest terrorisme militar sobre la població civil, justificava aquestes actuacions de terra cremada i de repressió total com a únic mitjà per mantenir sotmesa una terra considerada insegura i propensa a la revolta, com era Catalunya.

La majoria dels afectats que van perdre la seva casa en aquest incendi eren gent de les classes populars i poc compromesos en la vida política i social d'aleshores. Hi trobem molts pagesos, traguers, blanquers, velers, paraires, espardenyers, mestres de cases, fusters, passamaners, perxers, assaonadors, ferrers, pedrenyalers, encepadors, teixidors de lli, adroguers, argenters i algun notari. La seva vinculació en el conflicte era de

caràcter secundari, és a dir, alguns podrien haver estat favorables al rei Carles i haver servit als seus somentents, però sense una posició rellevant. Pocs dels afectats per la crema podem considerar que haguessin estat seleccionats. En destaquen clarament dos casos: el cas del Dr. Carles Perera, conseller en cap de Manresa i capità del sometent, i el de la vídua Regàs, Maria Culla, pubilla del mas de la Culla, muller del difunt Josep Regàs, ciutadà honorat de Barcelona, i àvia del noble Tomàs de València i de Regàs, capità de la tercera companyia del cinquè batalló de la corona de Barcelona.¹⁸

D'entre els edificis singulars afectats per l'incendi destaquen l'església del Carme, fortificant-se'n posteriorment el convent; la capella de Nostra Senyora de Montserrat, ubicada al carrer de n'Arbonés; i la Cúria o Palau del Veguer, situada a la Plaça Major, en el lloc que ocupa actualment l'Ajuntament de Manresa. Juntament amb l'edifici es va cremar també el seu arxiu, on "*estavan recondits y guardats y acostumavan recondirse y guardarse los processos axi es Civils com Criminals y Sumaris que se feyan per los Veguers*".¹⁹ Aleshores, Francesc Escorsell era el veguer de Manresa.

Després de l'incendi de la ciutat i amb la meitat de les cases cremades, els manresans van haver de compartir vivenda. Moltes de les cases que es van lliurar de l'incendi van haver d'acollir dues i tres famílies en la mateixa vivenda. Una carta dels consellers de la ciutat de Manresa adreçada al capità general de Catalunya, Marqués de Castel-Rodrigo, el 2 de setembre de 1715, un any després d'acabar-se la guerra, ens permet conèixer les dificultats que passaven aleshores els manresans. La carta diu "*no es para explicarla la penosa incomodidad con que viven dos años ha nuestros vezinos; porque haviendose reduzido a muy corto el numero de las casas desta Ciudad despues de una ruina la mas lamentable, fue preciso que en muchas de las que se mantuvieron en pie se complicaran dos y tres familias llevando a mas desto la continua sobrecarga del alojamiento*

en cuya complicacion sin duda tomó pie una maligna constelacion de enfermedades que padecemos."²⁰ La carta pretenia deslliurar la ciutat de Manresa de l'allotjament del Regimiento de Lisboa Viejo, tal com els hi havia ordenat el comandant de la guarnició borbònica, Don Domingo Recco. Els consellers al·legaven "*quan acabada se halla esta Ciudad assi en comun como en particular y que por mas se desvele nuestro cuydado no es possible hallar forma para sostener carga tan desmedida a nuestras fuerças*". Suplicaven al capità general "*tenga a bien tomar las convenientes disposiciones a fin de que no deva dar esta Ciudad un alojamiento impracticable y mas quando al contorno de ella se hallan las villas de Sanpador y Artès en donde mas commodamente se podra repartir tanta carga*", és a dir, suggerien també que el Regimiento de Lisboa Viejo fos allotjat a Santpedor i Artès. A hores d'ara, no sabem si aquesta petició dels consellers de la ciutat va prosperar, però sí que sabem per la documentació que s'ha conservat, que els pobres manresans d'aleshores van haver d'allotjar els regiments de la Basilicata (napolitans), de Sicília i d'Osuna, entre d'altres. Això no obstant, la qualitat de vida dels malaurats manresans d'aleshores aniria millorant lentament, degut a la fortificació del convent del Carme. La guarnició borbònica va establir-hi la seva caserna, cosa que va permetre a les famílies manresanes desalliberar-se del sosteniment de la tropa a les pròpies llars, un gran avenç per evitar els molts conflictes que la tropa ocasionava a les famílies que els allotjaven.

NOTES

1. TORRAS I RIBÉ, Josep M. *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafel Dalmau, 2005, pàg. 25.
2. HERNÁNDEZ, F. Xavier; RIART, Francesc. *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, equipaments i organització*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2007, pàgs. 27-28.
3. TORRAS I RIBÉ, Josep M. *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafel Dalmau, 2005. Pàgs. 70-71.

4. CASTELLVÍ, Francesc de: *Narraciones históricas* (vol. III). Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 1999. Pàg. 668.
5. ACBG, Fons de l'hospital de Sant Andreu, HSA-30. Llibre del gasto ordinari (eixides), 1703-1722.
6. CASTELLVÍ, Francesc de: *Narraciones históricas* (vol. III). Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 1999. Pàgs. 669-670.
7. Notícia del setmanari la *Gazeta de Barcelona*, publicada el dia 25 d'agost de 1713.
8. CERRO NARGÁNEZ, Rafael. "José Carrillo de Albornoz y Montiel, conde de Montemar: un militar andaluz enre Cataluña e Italia (1694-1725)". Dins *Pedralbes, Revista d'història moderna*, núm. 18 (vol. II). Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998. Pàgs. 531-538.
9. Notícia del setmanari la *Gazeta de Barcelona*, publicada el dia 25 d'agost de 1713.
10. Notícia del setmanari la *Gaceta de Madrid*, publicada el dia 22 d'agost de 1713.
11. SARRET I ARBÓS, Joaquim. *Història de Manresa*. Manresa, Caixa d'Estalvis de Manresa, 1984 (2a ed.), pàg. 383.
12. SARRET I ARBÓS, Joaquim. *Història de Manresa*. Manresa, Caixa d'Estalvis de Manresa, 1984 (2a ed.), pàg. 389.
13. ACBG, Fons del Reial Cadastre, carpeta 116. Relació dels immobles pertanyents als habitants de Manresa l'any 1720.
14. ACBG, Protocols notariais de Manresa, AHPM. m-1333. Manual del notari Josep Sala dels anys 1713-1715. Conté diversos protocols de vendes de cases cremades i de creacions de censals i signatures d'èpoques per reparar-les.
15. ACBG, Protocols notariais de Manresa, AHPM. 4863. Manual del notari Josep Sala dels anys 1715-1717. Conté diversos protocols de vendes de cases cremades i de creacions de censals i signatures d'èpoques per reparar-les.
16. CANYELLES, Magí. *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa: sigle XVII* (edició de Leonci Soler i March). Manresa: Imp. Anton Esparbé, 1896. Pàgs. 135-136.
17. TORRAS I RIBÉ, Josep M. *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafel Dalmau, 2005. Pàg. 71.
18. MARTÍ I FRAGA, Eduard. *La classe dirigent catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 2009. Pàg. 563.
19. ACBG, Arxiu Municipal, lligall 58. Notícia de la crema de l'arxiu de la Cúria del Veguer l'any 1713.
20. ACBG, Arxiu Municipal, lligall 58. Carta dels consellers de la ciutat de Manresa adreçada al capità general Marqués de Castel Rodrigo demanant no haver d'allotjar dins de la ciutat al Regimiento de Lisboa Viejo, amb data del 2 de setembre de 1715.

Francesc Serra i Sellarés
Historiador